

Отримано: 25 лютого 2020 р.

Прорецензовано: 02 березня 2020 р.

Прийнято до друку: 05 березня 2020 р.

e-mail: Yuliya_3103@yahoo.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-16(44)-127-135

Ананьєва Ю. В. Управління фінансовими ризиками – фактор стійкого розвитку підприємства реального сектору економіки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 127–135.

УДК: 658.14

JEL-класифікація: G32

Ананьєва Юлія Володимирівна,кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів імені Л. Л. Тарангул
Університет державної фіскальної служби України

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ – ФАКТОР СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Ризик – це складна, багатоаспектна категорія, що має різні підходи до її визначення російськими та іноземними вченими. Особливу групу в загальному обсязі ризиків становлять фінансові ризики. Зростання ступеня впливу фінансових ризиків на діяльність підприємств зумовило необхідність комплексного дослідження ідентифікації та сутності природи фінансових ризиків.

Забезпечити мінімізацію негативних впливів фінансових ризиків на підприємстві допомагає управління ними. У зв'язку з цим у статті був детально розглянутий процес управління фінансовими ризиками, була дана характеристика різним методам оцінки та аналізу їх управління, були розглянуті методи управління фінансовими ризиками і виявлені їх особливості.

Ключові слова: ризик, прогнозування, фінанси, управління ризиком, ймовірність, наслідок, ERM-система.

Ананьєва Юлія Владимировна,кандидат экономических наук, старший преподаватель
кафедры финансов имени Л.Л. Тарангул
Университет государственной фискальной службы Украины

УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ – ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Риск – это сложная, многоаспектная категория, имеет различные подходы к ее определению российскими и иностранными учеными. Особую группу в общем объеме рисков составляют финансовые риски. Рост степени влияния финансовых рисков на деятельность предприятий обусловило необходимость комплексного исследования идентификации и сущности природы финансовых рисков.

Обеспечить минимизацию негативных воздействий финансовых рисков на предприятии помогает управления ими. В связи с этим, в статье был подробно рассмотрен процесс управления финансовыми рисками, была дана характеристика различным методам оценки и анализа их управления, были рассмотрены методы управления финансовыми рисками и выявлены их особенности.

Ключевые слова: риск, прогнозирование, финансы, управление риском, вероятность, следствие, ERM-система.

Yulia Ananieva,Ph.D., Department of Finance named after L.L. Tarangul
State Fiscal Service University of Ukraine

FINANCIAL RISK MANAGEMENT – FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY

Risk is a complex, multidimensional category with different approaches to its definition by Russian and foreign scientists. A special group in the total amount of risks is financial risks. The increase in the degree of influence of financial risks on the activities of enterprises has necessitated a comprehensive study of the identification and nature of the nature of financial risks.

The management of financial risks helps to minimize the negative impact of financial risks at the enterprise. In this regard, the article was considered in detail the process of financial risk management, was characterized by various methods of assessment and analysis of their management, were considered methods of financial risk management and identified their features.

A particular group in the overall risk range is financial risks. The increase in the degree of influence of financial risks on the activities of enterprises necessitates the need for a comprehensive study of the identification and nature of financial risks. We have been shown the possibility of assigning risks to financial, in the presence of the following basic characteristics: the presence of the possibility of underreporting, the possibility of bankruptcy and activity in the financial market. In this case,

the entire set of major financial risks for the manufacturing industry was divided into external and internal financial risks by the principle of management. To help minimize the negative effects of financial risks on an enterprise, it helps to manage them. In this connection, the process of financial risk management was considered in detail, various methods of evaluation and analysis of their management were described, methods of financial risk management were considered and some of them were identified.

Keywords: risk, forecasting, finance, risk management, probability, consequence, ERM-system.

Постановка проблеми. Фінансово-господарська діяльність будь-якого підприємства пов'язана з різними ризиками, які впливають на результати його діяльності та рівень фінансової стійкості. Дві фінансові категорії – ризик і дохід – знаходяться в прямо пропорційному відношенні один до одного.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність ризику полягає у відсутності стовідсоткового прогнозування майбутнього. Одним з основних властивостей ризику є те, що ризик має місце тільки по відношенню до майбутнього, відповідно, він нерозривний з футурологією і плануванням. Ризик існує тільки за умови, що необхідно приймати рішення. Якщо немає необхідності вибору (альтернативи) при прийнятті рішення в умовах невизначеності, не існує і ризику. Зарубіжні економісти Е. С. Річард, Боултон, Б. Д. Ліберт, С. М. Сарннек відзначають, що «... ризик включає в себе невизначеність майбутніх винагород (як зростання, так і падіння). Нові можливості в бізнесі нерозривно пов'язані з плануванням майбутніх дій. Сучасні компанії повинні дивитися вперед, розуміючи, що вони просто не можуть вести справи, як зазвичай ...» [15].

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в поглибленні теоретичних засад управління фінансовими ризиками підприємства для забезпечення його стійкого розвитку. *Завдання* полягає в дослідженні різних підходів до трактування поняття ризику, різниці між ризиком і невизначеністю, між немінучістю ризику та допустимістю, а також у систематизації різних методів управління ризиком.

Виклад основного матеріалу. Поняття ризику нерозривно пов'язане з поняттям невизначеності, що впливає з нестабільності і багатоваріантності всіляких подій. Невизначеність процесів навколишнього середовища обумовлена об'єктивними політичними, економічними та соціальними факторами, які своєю чергою задають умови для здійснення господарської діяльності.

Невизначеність за своєю природою об'єктивна, ризик же – суб'єктивний. При рівних умовах кожна людина по-різному кваліфікує ризик, виходячи з власних оцінок. Невизначеність є джерелом породження ризику. Отже, можна говорити про об'єктивно-суб'єктивну єдність ризику.

Табл. 1 розглядає еволюцію поняття «ризик» за аспектами.

Таблиця 1

Еволюція поняття ризик за аспектами (розроблено автором)

Напрямок/ розробник теорії	Результат	Оцінка	Джерело	Умови
Класичний	Негативний / нульовий	–	Невизначеність	Невизначеність
Неокласичний	Негативний / нульовий або позитивний	–	Невизначеність	Невизначеність
Ф. Найт	Негативний / нульовий або позитивний	Можливість вимірювання ризику	Невизначеність	Ризик і невизначеність розділені
Д. фон Нейман і О. Моргенштерн	Негативний / нульовий або позитивний	Можливість вимірювання ризику	Економічний суб'єкт розглядається в контексті середовища	Ризик і невизначеність розділені
М. Марковіц	Негативний / нульовий або позитивний	Можливість вимірювання ризику	Економічний суб'єкт розглядається в контексті середовища	Ризик і невизначеність розділені

Джерела [13, 14].

Перший напрям представлено класичною школою. У своїй праці А. Сміт [19] характеризує підприємця, який, будучи власником капіталу, заради реалізації комерційних ідей свідомо йде на ризик, оскільки вкладення капіталу завжди містить у собі елемент ризику. Д. Рікардо [17] також пов'язував рівень ризику з рівнем підприємницького прибутку, описуючи прибуток як винагороду за клопоти і небезпечність, пов'язані з «виробничим застосуванням капіталу», що властиво цій школі, однак слід зазначити, що, визнаючи наявність ризику, управлінню ризиком та його оцінці не приділялося уваги.

Перехідний момент у вивченні проблематики ризику відображено в роботах представника неокласичної школи А. Маршалла [12], де він розглядає підприємця, що здійснює свою діяльність в умовах ризику. Підкреслюється наявність альтернатив, при виборі яких економічний суб'єкт буде керуватися розмірами очікуваного прибутку і величиною її можливих коливань. Отже, підприємець робить вибір на користь гарантованого прибутку, а не прибутку такого ж розміру, але пов'язаного з великими ризиками.

Головна відмінність класичної і неокласичної теорії підприємницького ризику полягає у ставленні до можливості існування позитивного відхилення від очікуваної величини прибутку. Однак обидві ці школи розглядають ризик як наслідок невизначеності середовища, у якому функціонує компанія, не розділяючи ці два поняття.

Вперше співвідношення термінів «ризик» і «невизначеність» розглянуто в роботах Ф. Найта [13], який розуміє під ризиком оцінену будь-яким методом ймовірність, а під невизначеністю – таку ситуацію, яка робить неможливим провести обчислення, розрахувати числову ймовірність, хоча б навіть суб'єктивну. Також у його роботах підкреслена можливість вимірювання ризику. Так, тільки в разі ризику «... розподіл результатів в групі відомий ...» [13], тоді як у випадку з невизначеністю спрогнозувати результат буде неможливо.

Наступним кроком у розвитку теорії ризику є теорія стратегічних ігор, вперше представлена в статті Дж. фон Неймана, а потім у праці, виданій у співавторстві з О. Моргенштерном [14]. Відмінність цієї теорії від інших полягає в тому, що якщо раніше підприємець розглядався ізольовано, то теорія стратегічних ігор бере до уваги його оточення, де кожен намагається максимізувати свої вигоди одночасно, знаючи про цілі, вигоди і можливі дії інших. Якщо попередні теорії розглядали ризик як даність і приділяли недостатню увагу його походженню, то теорія ігор продемонструвала наміри інших як джерело ризику.

Наступним етапом стала поява роботи американського економіста Г. Марковіца «Формування портфеля» [23], де він запропонував показник дисперсії, застосований у процесі оцінки ризику, тим самим замінюючи прийняття рішень, вироблене на інтуїтивній основі, статистичними розрахунками, а також розробив алгоритм формування ефективного інвестиційного портфеля.

Із вищеведеного аналізу можна сказати, що зміст поняття «ризик» зазнав великих змін, кожна з наукових шкіл вносила свою лепту в його розуміння.

Американський економіст Т. Стюарт, визнаний авторитет у світі управління ризиками, у монографії «Ризик-менеджмент в 21 ст.» [24] зауважив: «... відразу погодимося з тим, що ризик – це добре. Суть ризик-менеджменту полягає не в усуненні ризику, оскільки тоді зникне винагорода, а в управлінні ним. Треба визначити, коли можна ризикувати, а коли взагалі цього робити не варто ...».

Однак на сьогоднішній день однозначного тлумачення поняття підприємницького ризику немає ні у вітчизняній, ні в зарубіжній економічній літературі. Причинами цього є те, що:

- підприємницький ризик – поняття саме по собі нове і недостатньо теоретично вивчене;
- відсутність точного закріплення поняття в законодавстві. Сучасне українське законодавство оперує терміном «ризик», але не закріплює його чіткого визначення.

На нашу думку, підприємницький ризик – це загроза потенційно можливої втрати ресурсів при будь-яких видах діяльності, пов'язаних з використанням майна, виробництвом і продажем товарів, виконанням робіт або наданням послуг особами, зареєстрованими як підприємці у встановленому законом порядку. Найбільш значущу роль у портфелі підприємницьких ризиків відіграють фінансові ризики. Для підприємців важливо оцінити фінансові ризики на етапі стратегічного планування. Проблема ігнорування цих дій приводить до несподіваних і неприємних наслідків для фінансово-господарської діяльності організації в окремому випадку, а на макrorівні – до економічного застою і кризи в країні. Для будь-якого підприємства реального сектору економіки характерні два основних ризики – операційний і фінансовий. Ці види ризиків знаходяться в тісному взаємозв'язку. Поняття фінансового ризику в широкому сенсі слова – це можливість виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності в ході фінансово-господарської діяльності. У вузькому сенсі фінансовий ризик – це ймовірність настання несприятливої події при здійсненні конкретної одиничної фінансової операції в умовах ведення економіко-господарської діяльності.

Вчені-економісти по-різному трактують поняття «фінансовий ризик». Так, А. Г. Загородній, Ю. Г. Кім, Л. О. Коваленко, М. С. Клапків, О. В. Таран виділяють фінансові ризики в якості спекулятивних ризиків, маючи на увазі під ними ймовірність настання збитку в результаті проведення операцій у фінансово-кредитній та біржовій сферах, тобто небезпечності, що впливає з самої природи цих ризиків [6; 8; 9; 10; 20].

І. А. Бланк характеризує фінансові ризики так: «... фінансовий ризик є результат вибору власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного результату фінансової діяльності при ймовірності понесення економічного збитку (фінансових втрат), в силу невизначеності умов його реалізації ...» [2].

Г. М. Галієва, А. М. Поддєрьогін, В. М. Кайль відзначають, що «... ризики, які супроводжують фінансову діяльність, формують систему ризиків підприємства, що визначається загальним поняттям – фінансовий ризик ...» [4; 7; 16].

Наступні трактування фінансового ризику безпосередньо пов'язані з рухом фінансових ресурсів. Так, Р. А. Марковіц подає таке визначення фінансових ризиків: «... фінансові ризики – це ризики втрати або отримання доходів, обумовлені дією як макроекономічних (екзогенних), так і внутрішньофірмових (ендогенних) факторів та умов ...» [5].

Професор Школи менеджменту Слоуна Массачусетського технологічного інституту Ф. Дж. Фабозці пов'язує фінансовий ризик з нерівномірним потоком платежів емітента і відтоком платежів за фінансовими зобов'язаннями [22].

Для того, щоб подати уточнене трактування поняття «фінансовий ризик», розглянемо основні характеристики фінансових ризиків.

Фінансові ризики ґрунтуються на об'єктивній невизначеності зовнішнього середовища, зумовлену політичними, економічними, соціальними та іншими факторами макроекономічного середовища, в рамках якої організація здійснює свою діяльність. Невизначеність навколишнього середовища передбачає всю сукупність факторів, що провокують появу ризикової ситуації з причини того, що компанія не володіє повною інформацією про всі суб'єкти або об'єкти, з якими вона змушена стикатися при виконанні своєї статутної діяльності.

З іншого боку, фінансові ризики мають і суб'єктивний характер, оскільки реалізуються за допомогою людської діяльності. Саме підприємець робить вибір з безлічі альтернативних рішень, оцінюючи ризикову ситуацію. Отже, особистісні якості та професіоналізм підприємця грають не останню роль в оцінці фінансових ризиків і подальшому результаті справи.

Далі необхідно лімітувати межі фінансових ризиків. Відповідно до мети дослідження локалізуємо прояви фінансового ризику в рамках господарюючого суб'єкта, свідомо не розглядаючи його прояви в масштабах макро- і мезоекономічних систем.

Отже, під фінансовим ризиком пропонуємо розуміти ймовірність настання несприятливих фінансових наслідків у формі зменшення (втрати) фінансових ресурсів, капіталу або прибутковості організації в умовах прийняття одного з альтернативних варіантів рішення в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності в умовах невизначеності.

Виникнення і ступінь впливу фінансових ризиків визначається різними факторами (рис. 1).

Рис. 1. Фактори визначення ризику (розроблено автором)

Питання класифікації фінансових ризиків є дискусійним.

На сьогоднішній день в Україні виділяють два підходи до класифікації фінансових ризиків: перший підхід ґрунтується на «оглядових» класифікаціях, які доповнюють одна одну. Тут виділяють чисті ризики і спекулятивні.

При другому підході ризику розглядаються з точки зору управління підприємством, де вся сукупність фінансових ризиків поділяється на:

- ризику, пов'язані з цінними паперами;
- ризику банкрутства;
- ризику упущеної вигоди (недоотриманого доходу).

Один з представників цієї школи – Дж. Сінкі – класифікує ризику за моделлю «прибуток на капітал». При цьому сукупність фінансових ризиків з точки зору прибутку на капітал поділяється на портфельний, регуляторний, технологічний ризику, ризик ефективності поточної діяльності, ризик дочірніх компаній, ризик стратегії.

Дж. Сінкі виділяє в якості основних фінансових ризиків ризик ефективності поточної діяльності і портфельний ризик. При цьому до портфельного ризику він зараховує кредитний ризик, ризик ставки відсотка і ризик ліквідності [18].

Особливість зарубіжного підходу до питання класифікації ризиків зумовлена тим, що в економічно розвинених країнах існує стійка банківська система і сильні фінансові ринки. Західна література наочно показує наявність багатьох підходів до вибору критеріїв ризиків, посилаючись при цьому на певний інститут. Історична практика свідчить про детальне опрацювання проблематики і методології ризиків, властивих банкам і банківським організаціям.

Науково обґрунтована класифікація ризиків чітко закріплює місце кожного ризику в їх загальній системі, що сприяє створенню ефективного апарату управління ризиками з допомогою різних методів і прийомів. На сьогоднішній день превалюють оглядові класифікації, серед яких більше 40 видів класифікаційних ознак і більше 220 видів ризику. Головною класифікаційною ознакою в процесі управління фінансовими ризиками є їх диференціація на види. Характеристика конкретного виду ризику одночасно дає інформацію про його причинність, масштаб можливих втрат, імовірнісний характер, що дозволяє ризик-менеджерам оцінити можливі наслідки для підприємства за конкретним видом фінансового ризику.

Детально основні види фінансових ризиків представлені на рис. 2.

В останні роки ступінь впливу фінансових ризиків на фінансові показники організації зростає, що пов'язано з швидкою мінливістю кон'юнктури фінансового ринку, появою нових форм фінансових відносин та іншими факторами. Перехід до найбільш капіталомістких проектів і сучасна політична ситуація в Україні спричинять посилення обмеженості фінансування і ринку капіталу. У зв'язку з цим розглянемо сучасні методи управління фінансовими ризиками та особливості їх застосування в сучасних реаліях.

Управління фінансовими ризиками організації являє собою систематичний, безперервно повторюваний превентивний комплекс цілеспрямованих дій, організованих в процес ведення фінансово-господарської діяльності підприємства.

Роботу по управлінню ризиками на підприємстві виконують кваліфіковані фахівці – фінансові менеджери, ризик-менеджери, що володіють глибокими знаннями в області управління ризиками, а також професійні інститути фахівців або страхові компанії в разі відсутності власних кадрів на підприємстві [3].

Ключовими завданнями управління фінансовими ризиками на підприємстві є:

- ідентифікація можливих фінансових ризиків підприємства;
- здійснення аналізу та оцінки фінансових ризиків на різних стадіях фінансово-господарської діяльності організації;
- розробка принципів і методів управління фінансовими ризиками (передбачає розробку і створення системи управління фінансовими ризиками – СУФР);
- групування спеціалізованого персоналу і розмежування відповідальностей між ними для реалізації технології СУФР;
- реалізація заходів з управління ризиками на основі обраних методів і технології (передбачає впровадження СУФР);
- розробка та встановлення безперервного контролю за функціонуванням СУФР.

Управління фінансовими ризиками на підприємстві, на думку І. О. Бланка, – це система принципів і методів розробки й реалізації ризикових фінансових рішень, що забезпечують всебічну оцінку різних видів фінансових ризиків і нейтралізацію їх можливих негативних фінансових наслідків [1].

Ми вважаємо можливим дещо розширити трактування поняття «управління фінансовими ризиками», яке, на наш погляд, являє собою процес передбачення, мінімізації та нейтралізації негативних фінансових наслідків, пов'язаний з їх ідентифікацією, оцінкою, профілактикою і страхуванням за допомогою особливих прийомів та методів, які зменшують імовірність настання ризиків або локалізують їх наслідки.

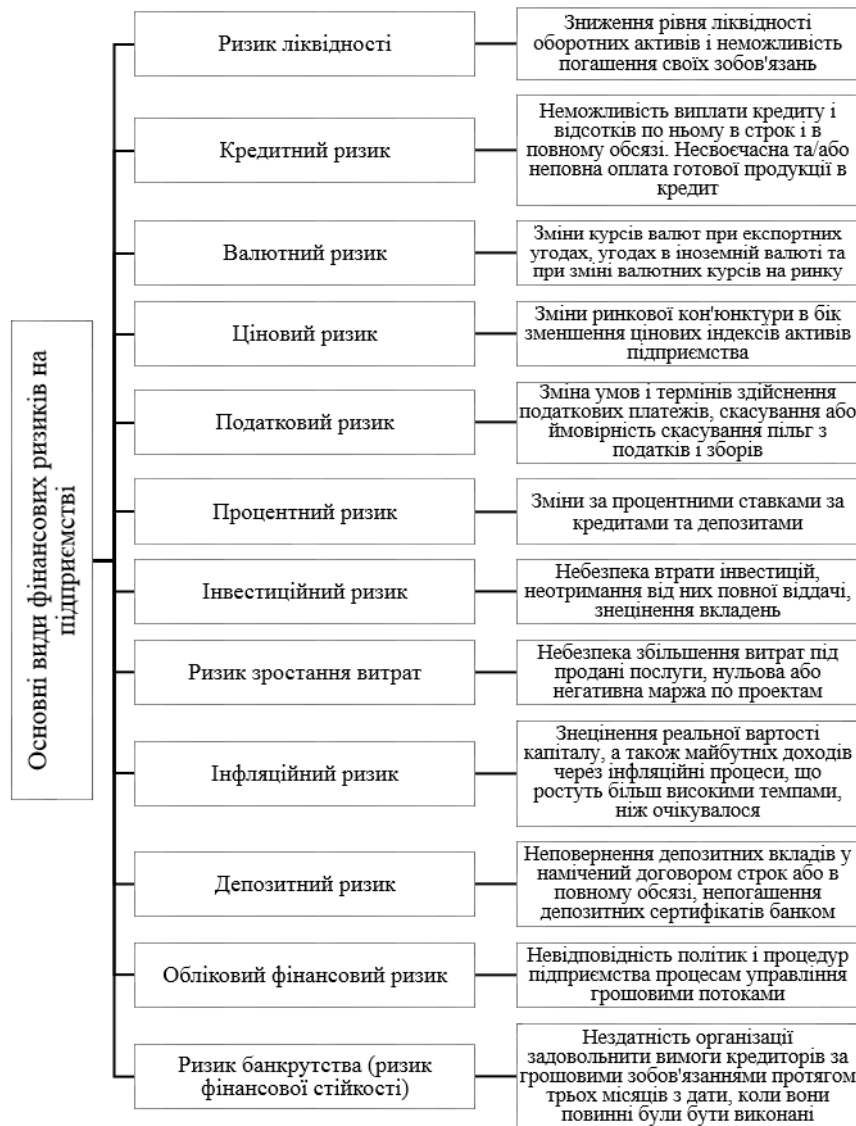

Рис. 2. Основні види фінансових ризиків на підприємстві (розроблено автором)

О. Вільямсон, лауреат Нобелівської премії 2009 р., один з основних представників неінституційної теорії фірми, виділяє три характеристики будь-якої транзакції: специфічність активів, що беруть участь в угоді, невизначеність і частоту транзакцій, тобто чим швидше відбуваються зміни у фірмі, тим більше ймовірність виникнення конфліктної ситуації. Підприємства реального сектору економіки в основному відрізняються безперервним виробництвом, що, як вважає О. Вільямсон, дає право досягнення скорочення витрат при вертикальній інтеграції в перспективі [21].

У цей час основний акцент в питанні управління ризиками зроблений на організаціях, які залучені в фінансові сфери діяльності, оскільки управління ризиками і проблеми контролю традиційно вважаються істотною частиною щоденних операцій фінансових інститутів. Однак відмінність між фінансовими інститутами і нефінансовими компаніями диктує відмінність підходів до управління ризиками в цих типах організацій. Так, для виробничого сектора характерні не тільки ризики, властиві фінансовим компаніям, але і важковимірні ризики або ризики, що не хеджуються, в силу чого система управління ризиками на таких підприємствах більш фрагментарна, ніж у фінансових інститутах.

Процес управління ризиками складається з чотирьох етапів. На першому етапі здійснюється ідентифікація ризиків підприємства, на другому – аналізується та дається кількісна оцінка ступеня ризиків, на третьому – здійснюється підбір конкретних методів управління ризиків і на четвертому – ці методи втілюються в життя та проводиться оцінка досягнутих результатів.

Використовуючи цю схему, розглянемо процеси і особливості управління фінансовими ризиками більш детально для досліджуваної сфери на рис. 3.

Перший етап охоплює такі процеси:

- ідентифікація факторів ризику, пов'язаних з фінансово-господарською діяльністю підприємства в цілому;
- виявлення зовнішніх і внутрішніх (систематичних і несистематичних) видів фінансових ризиків організації;
- формування загального портфеля фінансових ризиків, пов'язаних з майбутньою фінансово-господарською діяльністю підприємства;
- виявлення сфери найбільш ризикових видів та напрямів фінансово-господарської діяльності підприємства (за критерієм широти генерованих ними ризиків) на основі портфеля ідентифікованих фінансових ризиків.

Рис. 3. Етапи процесу управління фінансовими ризиками (розроблено автором).

Ключовим серед етапів управління є другий етап – аналіз і оцінка фінансових ризиків. Саме на цьому етапі визначається ймовірність можливого збитку і визначається величина ризику. Аналіз буває якісним, кількісним або комплексним. При якісному аналізі виявляються можливі види ризиків, досліджуються фактори, що впливають на ступінь ризику. При цьому фактори діляться на зовнішні (політична обстановка в країні, податкова система, конкуренція, екологічні катастрофи та ін.) і внутрішні (стратегія організації, кваліфікація менеджменту, внутрішні процедури і політики підприємства та ін.). При кількісному аналізі виявляється конкретний розмір грошової шкоди окремих підвидів фінансового ризику і фінансового ризику в сукупності.

Якісний аналіз може проводитися різними методами, основними з яких є методи використання аналогів і експертних оцінок.

Результатом аналізу є розкладка поетапного фінансування проекту на кожній стадії з урахуванням останньої наявної інформації, що надходить по мірі розробки проекту. Так, за допомогою методу аналізу доречності витрат на підприємстві виявляють ризик зростання витрат.

Кількісний аналіз фінансових ризиків проводиться за допомогою математико-статистичних методів.

На третьому етапі процесу управління фінансовими ризиками відбувається підбір конкретних методів управління та їх реалізація, що включає в себе алгоритм розробки і проведення необхідних заходів, спрямованих на мінімізацію або повну нейтралізацію виявлених ризиків. Головним завданням при виборі методу управління ризиком на цьому етапі є зменшення ступеня ймовірного ризику до максимально низького рівня. У системі методів управління фінансовими ризиками підприємства основна роль належить внутрішнім механізмам їх нейтралізації.

Існує три напрями управління ризиками на підприємстві залежно від виду ризику і політики компанії: нейтральне (ухилення від ризику), зовнішнє (передача ризику) і внутрішнє (прийняття ризику).

Зовнішні методи управління ризиками охоплюють страхування, хеджування та інші договірні форми передачі відповідальності з управління ризиками.

Метод страхування фінансових ризиків – захист майнових інтересів підприємства при настанні страхової події (страхового випадку) спеціальними страховими компаніями (страховиками) за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом отримання від страхувальників страхових премій (страхових внесків).

При страхуванні підприємству забезпечується страховий захист за всіма основними видами його фінансових ризиків – як систематичних, так і несистематичних. При цьому обсяг відшкодування негативних

наслідків фінансових ризиків страховиками не обмежується, він визначається реальною вартістю об'єкта страхування (розміром страхової його оцінки), страхової суми і розміром сплаченої страхової премії.

Цей метод управління фінансовими ризиками є одним з найнадійніших в світі і може бути використаний для будь-якого виду фінансового ризику. Його головним недоліком є факт найбільшої дорожнечі серед інших методів.

Хеджування – укладення угод на термінових фінансових ринках з метою страхування цінних ризиків, представлених у вигляді покупки опціонів, укладення ф'ючерсних контрактів та інших угод.

Для виробничої галузі економіки хеджування характерне більшою мірою при керуванні валютними і кредитними ризиками, оскільки більшість компаній працюють з іноземною валютою, коливання якої можуть викликати збільшення витрат по тендерним контрактам.

Інші договірні форми передачі відповідальності з управління ризиками передбачають передачу підприємством відповідальності третім особам за конкретними видами ризиків. Одним із прикладів реалізації цього методу може служити аутсорсинг. Так, у виробничих галузях передача відповідальності аутсорсинговій компанії дозволяє вирішувати ряд важливих завдань підприємства: забезпечити ефективність взаємовідносин промислових компаній із замовниками, підвищити якість наданих сервісних послуг, використовувати нові технології. Недоліками цього методу можна назвати витік інформації в результаті допуску до даних сторонніх фахівців і порівняно великі первинні витрати.

Нейтральний напрямок управління ризиками (метод ухилення від ризику) являє собою повну нейтралізацію ризиків шляхом відмови від вчинення будь-якого заходу, пов'язаного з ризиком, і є найбільш радикальним серед усіх методів управління фінансовими ризиками на підприємстві. Володіючи високою ефективністю, розглянутий метод має обмежений характер у силу того, що більшість фінансових операцій пов'язані із здійсненням основної виробничо-комерційної діяльності, що забезпечує регулярне надходження доходів і формування прибутку. Цей метод, як правило, застосовується на підприємствах з консервативним підходом до управління фінансовими ризиками і повинен використовуватися лише в крайніх випадках.

Система внутрішніх механізмів управління та/або нейтралізації фінансових ризиків передбачає використання наступних методів за трьома напрямками: утримання, зниження чи компенсацію ризику.

Основними формами цього методу є формування резервного (страхового) фонду підприємства; цільових резервних фондів; резервних сум фінансових ресурсів у системі бюджетів; системи страхових запасів матеріальних і фінансових ресурсів по окремих елементах оборотних активів і ряд інших.

Так, наприклад, механізм диверсифікації ризиків використовують, насамперед, з метою нейтралізації негативних фінансових наслідків несистематичних (специфічних) видів ризиків. Водночас він дозволяє певною мірою мінімізувати і окремі види систематичних (специфічних) ризиків – валютного, процентного і деяких інших. Принцип дії цього методу заснований на різній комбінації ризиків шляхом диверсифікації об'єкта фінансових ризиків.

Плюсом механізму диверсифікації є безсумнівний ефект в нейтралізації комплексних, портфельних фінансових ризиків несистематичною (специфічною) групи, але, з іншого боку, він не дає ефекту в нейтралізації переважної частини систематичних ризиків – інфляційного, податкового та ін. Тому використання цього механізму має обмежений характер.

У рамках цього дослідження ми не можемо розглянути всі механізми та методи управління ризиками, тому обмежимося перерахуванням неназваних позицій: методи лімітування концентрації ризику; підвищення рівня інформаційної забезпеченості; розукрупнення ризиків; розподілу ризиків у часі; розподілу ризиків серед учасників; ізоляції небезпечних взаємопідсилювачих факторів один від одного; скорочення небезпечної поведінки факторів один від одного; методи компенсації ризику – стратегічне планування; моніторинг зовнішнього середовища і прогнозування економічної обстановки; залучення зовнішніх ресурсів; використання внутрішніх ресурсів; використання фінансових інструментів хеджування ризиків; фінансова інженерія та інновації й ін.

На четвертому етапі на основі проведених заходів дається оцінка ризиків на предмет їх зменшення до прийнятної величини і у випадку виявлення факту невідповідності з поставленими цілями розробляються додаткові заходи. При досягненні намічених цілей необхідно проводити моніторинг ризиків на регулярній основі, постійно контролюючи його величину ризику при здійсненні ризикових фінансових операцій на предмет їх прийнятності розміру для підприємства. На базі здійснюваних процедур складаються політики і процедури компанії, формуючи загальну методологію з управління ризиками підприємства, яка в наступні роки коригується і вдосконалюється на основі нової внутрішньої і зовнішньої інформації.

Слід відзначити той факт, що підприємство при розробці поточної програми подолання кризових явищ має визначити цільовий рівень санаційного потенціалу на перспективу в розрізі його окремих складових –

фінансової, кадрово-управлінської, маркетингової, виробничотехнічної та інноваційної. У цьому випадку реалізується функція самонавчання та самозбереження підприємства як цілісної системи. [11]

Одна з найбільш важливих функцій управління – створення необхідних умов для подальшого функціонування організації. З цієї причини на Заході основним орієнтиром для ризик-менеджерів є не максимізація прибутку, а успішне управління ризиками, що забезпечує найбільшу віддачу і мінімальні втрати для підприємства на перспективу.

Сучасні технології дозволяють формування ERM-систем (Enterprise Risk Management – комплексна система управління ризиками на підприємстві) на підприємствах. Привабливість від використання ERM-систем полягає в поліпшенні стану бізнесу, зниженні витрат при управлінні ризиками, підвищенні конкурентоспроможності. Корпоративний ризик-менеджмент – це процес визначення, оцінки та контролю ефекту впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, які можуть негативно вплинути на вартість компанії. Відмінність ERM від точкового ризик-менеджменту полягає в тому, що управління ризиками відбувається «зверху вниз» за ініціативою правління, ради директорів і акціонерів, тобто створюється ціла система, що входить в структуру корпоративного управління. При такому підході стає можливим отримувати порівнянні оцінки за всіма видами фінансового ризику і агрегувати їх. Така структура сприяє інформаційній забезпеченості всіх ланок корпоративної структури.

Висновки. Отже, ризик – це складна, багатоаспектна категорія, що має різні підходи до її визначення вітчизняними та іноземними вченими. Особливу групу в загальному обсязі ризиків становлять фінансові ризики. Зростання ступеня впливу фінансових ризиків на діяльність підприємств зумовлює необхідність комплексного дослідження ідентифікації, сутності природи фінансових ризиків. Нами була продемонстрована можливість зарахування ризиків до фінансових за присутності таких основних характеристик: можливість недоотримання доходу, банкрутства та діяльність на фінансовому ринку. При цьому вся сукупність основних фінансових ризиків для виробничої галузі була розділена на зовнішні та внутрішні фінансові ризики за принципом керованості. Забезпечити мінімізацію негативних впливів фінансових ризиків на підприємстві допомагає управління ними. У зв'язку з цим був детально розглянутий процес управління фінансовими ризиками, дана характеристика різним методам оцінки та аналізу їх управління, розглянуті методи управління фінансовими ризиками і виявлені особливості деяких з них.

Література:

1. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками. 3-е изд. доп. Москва : Ника-Центр, 2015. 390 с.
2. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия. Київ : Академія, 2004. 720 с.
3. Вітлінський В. В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності. *Фінанси України*. 2003. № 3. С. 4.
4. Галієва Г. М. Економічна сутність та визначення ризику. *Питання економічних наук*. 2009. № 6. С. 8–9.
5. Економічна теорія : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 656 с.
6. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник. Львів : Львівська політехніка, 2005. 498 с.
7. Кайль В. М. Місце і роль ризиків в сучасній економіці. *Довідник економіста*. 2008. № 9. С. 33–41.
8. Кім Ю. Г. Фінансові ризики в системі фінансово-економічної безпеки підприємства. *Фінанси України*. 2005. № 6. С. 13.
9. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків. Тернопіль : *Економічна думка*. 2002. 570 с.
10. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : навч. посібн. Київ : Знання, 2005. 485 с.
11. Ліснічук О. А. Діагностика розвитку кризових явищ на підприємстві. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки»*. Хмельницький. 2012. С. 120–126.
12. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 3-х т. Москва : Прогресс, 1993. 312 с.
13. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль. Москва : Дело, 2003. 360 с.
14. Нейман Дж. Теория игр и экономическое поведение. Москва : Наука, 1970. 708 с.
15. Пикфорд Дж. Управление рисками. Москва : Вершина, 2004. С. 49–51.
16. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент. Київ : КНЕУ, 2010. 535 с.
17. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Москва : Эксмо, 2009. 247 с.
18. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках. Москва : Catallaxy, 2007. С. 45.
19. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва : Эксмо, 2007. 957 с.
20. Таран О. В. Сучасні питання проблематики ризиків фінансової сфери діяльності підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз. Харків : Константа, 2004. 108 с.
21. Уильямсон О. И. Вертикальная интеграция производства: соображения по поводу неудач рынка. URL: http://www.economicus.ru/cgi-ise/gallery/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/williamson/works/williamson_w1.txt&img=works_small.gif&name=williamson.
22. Фабозци Ф.Д. Рынок облигаций : анализ и стратегии. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2012.
23. Markowitz H. M. Portfolio Selection. *The Journal of Finance*. 1952. March. № 7 (1).
24. Thomas A. Stewart. Managing Risk in the 21st Century. *Fortune*, February 7, 2000.